

PETNEKI ÁRON

Beszélgetés Jerzy Topolskival

A mai lengyel gazdaságtörténet egyik legjelentősebb alakja, *Jerzy Topolski* 1928-ban született. Jelenleg a pozñani Adam Mickiewicz Egyetem történeti intézetének igazgatója, s ugyanitt az újkori lengyel történeti tanszék vezetője is. Tudományos munkásságát a Lengyel Tudományos Akadémia azzal értékelte, hogy rendes tagjai közé választotta. A tudományos közélet számos egyéb fórumán is fontos tisztségeket tölt be: többek között a LTA Anyagi Kultúra Története Intézetének (IHKM PAN) tudományos tanácsát vezeti, és a Lengyel Történelmi Társulat alelnöke. Tevékenységét külföldön is nagyra becsülik: a Nemzetközi Gazdaságtörténeti Társaság igazgatótanácsának tagja. Több nyugati egyetem vendégprofesszornak hívta meg, oktatott többek között a kanadai Université Laval, Quebec, az amerikai California State University at Hayward és a párizsi École des Hautes Études en Sciences Sociales katedráin. Igen termékeny tudományos munkásságának minden, írásban megjelent eredményét e helyütt aligha lehet felsorolni.¹

Jerzy Topolskival 1981 nyarán folytattam beszélgetést. Ennek során Topolski mindenekelőtt felvázolta azokat a tényezőket, amelyek tudományos munkásságának indítékot adtak, s amelyek egyben ráébresztették arra, hogy milyen lényeges az adott diszciplína módszertani alapjait is lefektetni.

Már egyetemi tanulmányai alatt megszerezte sokoldalú érdeklődésének alapjait. Egyik professzora, az 1949-ben elhunyt Jan Rutkowski az elméleti matematika iránti érdeklődést mélyítette el benne, ugyanakkor Rutkowski volt az első a lengyel történetírásban, aki a matematikát és a történelmet összekapcsolta. Rutkowski 1938-ban megjelent könyve a jövedelmek elosztásának vizsgálatával foglalkozott az újkori Lengyelországban, és fontos iránymutatást jelentett a tanítvány, Jerzy Topolski számára. Most, amikor néhány hónap múlva a Lengyel Tudományos Akadémia kiadója, a PWN ismét megjelenteti Rutkowski könyvét, „A feudális szisztéma elmélete körül” címmel, Jerzy Topolski ötíves bevezetője értelmezi majd Rutkowski munkásságának lényegét.

Érdeklődésének másik forrását a társadalomtudományi tanulmányok jelentették. Szociológiát, filozófiát és politikai gazdaságtant is tanult. A tudományfilozófiában Kazimierz Ajdukiewicz volt mestere, logikai tanulmányait Adam Wiegner vezette. Ezek voltak későbbi módszertani érdeklődésének indítékai, amit az is jelez, hogy Topolski Adjukiewicz egyik tanítványával, a társadalomtudományok metodológiájával foglalkozó Andrzej Malewskivel kezdett együttműködést.

A matematika és a politikai gazdaságtan szintézisének eredménye volt „A kapitalizmus születése Európában” című könyv, amelyet Jerzy Topolski 1962-ben írt. A könyv megírása előtt egy évig Párizsban tartózkodott. Ez a tanulmányút szintén sokat jelentett számára. Nem annyira az ún. Párizs, nem annyira az Annales-iskola teljes elfogadását, hanem inkább a látókör szélesítését, a kutatási technikák sokféleségét hozta számára. Topolski szerint az Annales-iskola jelentősége abban rejlik, hogy a korábbi történetírás nagyon sokszor adós maradt a jelenségek megmagyarázásával, az Annales ezzel szemben szakítani tudott az eseménytörténettel, mert a történelmet strukturaként fogta fel. Ugyanakkor a történettudomány elmélete terén nem bizonyult erősek. Topolski szerint a mai Annales körüli csoportosulás már nem azonos a „klasszikus” Annales-iskolával, igen széles skálájú, sőt kifejezetten heterogén, „a marxizmustól a freudizmusig” minden megtalálható benne. Hibájául róható föl ennek az irányzatnak Topolski szerint az is, hogy a feldolgozások, modell-képzések során későbbi, az adott korban még nem létező mechanizmusokat is hajlamosak visszavetíteni.

A párizsi tapasztalatok alapján megírt, „A kapitalizmus születése Európában” nemcsak a gazdaságtörténet, hanem a társadalomtörténet kutatása terén is újat hozott. Míg a téma korábbi kutatói – a kapitalizmus kialakulását vizsgálva – elsősorban azzal a társadalmi osztállyal, nevezetesen a

polgársággal foglalkoztak, amely az áru-pénzgazdálkodással párhuzamosan erősödött meg, addig Topolski azzal az osztállyal kívánta olvasóját közelebből megismertetni, amely – ellentétben más társadalmi csoportokkal – elvesztette a talajt lába alól. Ez a földbirtokos nemesség. A kérdés itt az volt, hogyan viszonyult ez a nemesség az új gazdasági körülményekhez, milyen volt további fejlődése Európa egyes országaiban. Jerzy Topolski ugyanezt a gondolatot továbbfejlesztette másik tanulmánygyűjteményében, „A lengyel és európai gazdaság a 16–18. században” című művében. Ebben már megpróbálta fölláttatni a késő-feudális kori lengyel gazdaság modelljét is. Topolski nézetei szerint a modell-módszer, amely szükségképpen leegyszerűsítő jellegű, a legfontosabb relációkat próbálta ki-domborítani, miközben a jelenségek sokkal világosabb jellemzését adta.

Jerzy Topolski szerint a nagy tudományos kongresszusok a társadalomtudományi diszciplínák talán legaktívabb mozgatói. Nemcsak az éppen „divatosnak” nevezhető problémákkal foglalkoznak, hanem lehetőséget adnak a jelenségek közötti összefüggések tisztázására is. Így az elkövetkező nemzetközi gazdaságtörténeti kongresszuson feltétlenül érdeklődésre tarthat számot a gazdasági és más típusú jelenségek közti viszonyok tárgyalása: miként függ össze pl. a gazdasági színvonal a közneveléssel, vagy a technológiai szint a mentalitással. Ugyanakkor a kongresszusok arra is lehetőséget adnak, hogy megismerkedjünk régebbi témák új megvilágításban való tárgyalásával is, így pl. a nagybirtok és a parasztagazdaság, a nagybirtok és a majorság vizsgálatával. Végezetül Jerzy Topolski szerint a gazdaságtörténetírásnak, de egyben a közgazdaságnak is talán egyik legfontosabb elméleti feladata az, hogy összekapcsolja a gazdasági fejlődés magyarázatát a gazdasági tevékenység magyarázatával.

JEGYZET

¹ Csak a legfontosabb tanulmányokat emeljük ki, a megjelenési idő sorrendjében.

Az első nagy tanulmány a mezőgazdaság történetével foglalkozott: „Gospodarstwo wiejskie w dobrach arcybiskupstwa gnieźnienskigo w XVI–XVIII wieku” (Falusi gazdálkodás a gnieźnoi érsekség birtokain a XVI–XVIII. században), Poznań, 1958.

Második nagy kötete már az európai gazdaságtörténet egyik igen lényeges korszakát tárgyalta: „Narodziny kapitalizmu w Europie XIV–XVIII wieku” (A kapitalizmus születése Európában a XIV–XVIII. században. Warszawa, 1965. Ezt a művét olasz nyelvre is lefordították.)

Topolski talán legismertebb műve történeti módszertani összefoglalása: „Metodologia historii” A történelem módszertana, Warszawa, 1968. és második kiadásban 1973. Ezt a több mint hatszáz oldalas könyvet olaszra és angolra is lefordították. A lengyel és az európai gazdaság történetének párhuzamait vizsgálta a következő könyve: „Gospodarka polska a europejska XVI–XVIII. wieku.” Poznań, 1977. (Lengyel és európai gazdaság a XVI–XVIII. században.)

Elméleti munkásságának eredményeként két újabb könyvet is közzétett: „Marksizm i historia” A marxizmus és a történelem. Warszawa, 1977., amelyet olaszra is lefordítottak, valamint a „Rozumienie historii” (A történelem megértése), Warszawa, 1978.

Az önálló nagymonográfiák mellett többek között az alábbi gyűjteményes munkákat szerkesztette s egyben társszerzőként írta is: „Dzieje Gnieźna” (Gnieźno története) Warszawa, 1955, „Dzieje Wielkopolski”, Nagy-Lengyelország története, 1. kötet, Poznań, 1959., valamint az összefoglaló lengyel történeti kézikönyv, a „Dzieje Polski” (Lengyelország története) Warszawa, 1976 és további kiadások.

Két történettudományi folyóirat, a Poznańban megjelenő *Studia Historiae Oeconomicae*, valamint a krakkói *Studia Metodologiczne* szerkesztő bizottsági munkálataiban is részt vesz. Szerkeszti a *Studia i Materialy do Dziejów Wielkopolski i Pomorza* (Tanulmányok és források Nagy-Lengyelország és Pomeránia történetéhez) című évkönyvet is.

Rövidebb tanulmányait lengyel és külföldi folyóiratok tették közzé, így pl. a *Kwartalnik Historyczny*, a *History and Theory*, az *Annales*, a *Journal of European Economic History*, vagy a *Social Research*.